

ובישוב הקושיא, בשער המלך שם; נודע ביהודה תנינא אה"ע קנה; ערוך לנר — כאן; קרן אורה וחדושי הנצי"ב — סוטה כד, ועוד).

'דכוותה גבי שומרת יבם שבא עליה יבם בבית חמיה, שומרת יבם קרית לה, אשתו מעליא היא' — ואין לומר כגון שבא עליה בלא עדים שלא קנאה — שהרי אם אינו קונה אותה בביאה שלא בעדים, עדיין שומרת יבם גמורה היא ואינה בת שתיה, שאיננה תחת אישה. ואולם נראה שלפי האמת אין היבמה צריכה עדים, אלא אף אם בא עליה בינו לבינה קנאה, שאשה הקנו לו מן השמים. (עפ"י שו"ת הרשב"א ח"ד שכת. וע' לעיל נב — ציוני מחלוקת הפוסקים בדבר).

(ע"ב) 'הני מילי משתמרת לביאה פסולה דאורייתא, אבל דרבנן אכלה' — ולפי זה מה ששנינו במשנה 'גרובה וחלוצה לכהן' — לאו דוקא, שהחלוצה אינה אסורה לכהן אלא מדרבנן ואוכלת בתרומה אפילו לרבי מאיר. [וכן פסק הרמב"ם (תרומות ז, כג), שהחלוצה והשניה שנתקדשו לכהן אוכלות בתרומה], ודרך התנא בכל מקום לשנות 'חלוצה' עם גרושה אגב גררא. או אפשר שסובר תנא דמתניתין שחלוצה לכהן אסורה מדאורייתא, ואין הלכה כן. (עפ"י פירוש רדב"ז על הרמב"ם שם. ואמנם יש סוברים שלדעת רבי עקיבא (מד.) החלוצה אסורה לכהן מדאורייתא. ע' תו"י שם; משך חכמה — אמור כא, ז).

ענינים ופרפראות

'אמר רב עמרם: הא מילתא אמר לן רב ששת ואנהרינהו לעיינין ממתניתין...'
— בחמשה מקומות בתלמוד נמצא ביטוי זה, 'ואנהרינהו לעיינין' או 'ואנהר לן עינין' (ואלו הן: סוטה ו. יבמות לה. נו. נח: ב"ב נג), ובכולם מדובר על רב ששת. נראה שתלמידו נקט לשון חכמה ומליצה, שאם כי היה הרב 'מאור עינים' (כידוע בכמה מקומות — ע' ברכות פרק הרוואה; ע"ז מח וברש"י), היה מאיר את עיני תלמידיו בהלכה.

'אין האיש מנוקה מעוון אין המים בודקין את אשתו' —
'כל מיני צער ויסורין שיש לאדם על ידי אדם אחר, בין מדעתו בין שלא מדעתו רק בגרמא דיליה נגרם צער לאחר, וכן אפילו מוכיחו ועי"ז מצטער — הוא הרצועת מרדות לו על עונו וכי גם הבושה והצער שיש לאדם בעונו כשמוכיחין אותו, גם זה הוא ליסורין על עונו. ולכן יש לאדם ליזהר שיהיה הוא נקי בזה, וכמו שנאמר ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא, וכן נאמר גבי בעשא.
ולכן נאמר התקוששו וקושו ודרשו רז"ל 'קשוט עצמך תחילה ואח"כ קשוט אחרים', דבלאו הכי נענש על כך. ויסורין הבאים לאחר על ידו שלא מדעתו, אין הקב"ה מביאם אלא ע"י מי שנקי בדבר, כי אין הקב"ה רוצה להביא תקלה לאיש מישראל ואם לא שגם לו יש משפט בזה שיקבל העונש על מה שנענש זה על ידו, על דרך שאמרו במכות הקב"ה מזמינם לפונדק אחד' כו' זה נהרג וזה גולה. ולכן אמרו בסוטה כשאין האיש מנוקה מעוון אין המים בודקין את אשתו'. (צדקת הצדיק ס)

ונקה האיש מעון והאשה ההוא תשא את עונה עולה בגימטריא (— בהפרש של אחד): אם אין האיש מנוקה מעוון אין המים בודקין את אשתו ('ברכת פרץ' נשא).

דף נט

'אמר ליה תניתוה נתארמלו או נתגרשו מן הנשואין פסולות מן האירוסין כשרות. אמר ליה לשיייה חללה לא קמיבעיא לי דביאה היא דמשווייה חללה...' — ושמואל הוה הדברים כי סבר שלא יחלל קאי על תחילת הפסוק אלמנה וגרושה... לא יקח — הרי ש'ק'חה' זו נישואין במשמע. (עפ"י רמב"ן)

'שאני התם דכתיב יקח אשה. — הכא נמי כתיב אשה? — אחת ולא שתיים. ומה ראית...?' — יש אומרים שהרמב"ם פירש סוגית הגמרא כך: אותה 'אשה' (והוא אשה בבתוליה יקח) לא בא לרבות אלא למעט אחת ולא שתיים, שאסור לו לכהן גדול לישא שתי נשים. ומקשה 'ומה ראית' לדרוש מאם בתולה מעמיו יקח אשה לרבות אירס את האלמנה בעודו הדיוט, ומוהא אשה למעט. ותיירץ, הא אשתני גופה הא לא אשתני גופה. (עפ"י מגיד משנה איסורי ביאה יז, ג.)

וכתב שמכאן מקור דברי הרמב"ם שכהן גדול אסור לו לישא שתי נשים. ומהרש"ל דחה פירוש זה. ולדבריו צריך לפרש כמו שכתב מהר"ץ חיות (ביומא יג.). שאין איסור ממש לישא שתי נשים אלא אסור לו לעבוד ביוהכ"פ כשהוא נשוי לשתיים, הלכך אין נאה לו לישא ולגרש).

'דומיא דגרושה מה גרושה בין מן הנישואין בין מן האירוסין...' — פשוט לגמרא שגרושה שנאמר בכהן גדול אף מן האירוסין היא — רש"י מפרש משום שגרושה כולל מסתמא כל האופנים, כי אין לך ללמוד משום מקום אחר שדוקא נשואה. והתוס' מפרשים, דומיא דגרושה דכהן הדיוט שאין בו איסור בעולה, ומה לי גרושה מן הנישואין או מן האירוסין. פירוש נוסף: מפני שעיקר דין גירושין כתוב בארוסה, הלכך סתם גרושה ודאי מדבר באותו אופן. (עפ"י רש"י תענית טז.)

(ע"ב) 'מאי איריא משום בעולה תיפוק ליה דהויא לה זונה...' — ואם תאמר, היכן שמענו בדברי רב שפסולה משום בעולה ולא משום זונה, הלא רב סתם דבריו ואמר 'פסולה לכהונה' ולא פירש הטעם. ויש לומר שדברי רב מוסבים על משנתנו, בפסולי כהן גדול, ואם משום זונה הלא היתה פסולה אף לכהן הדיוט ואינו ענין למשנה שלנו (מהרש"א). והראשונים פרשו, מכך שלא אמר רב נבעלה שלא כדרכה עשאה זונה ופסולה לכהונה משמע שאין פסולה אלא משום בעולה, ולכהן גדול דוקא. (רשב"א וריטב"א)

'אי כרבי אלעזר מאי איריא משום בעולה תיפוק ליה דהויא לה זונה דהא אמר רבי אלעזר פנוי הבא על הפנויה עשאה זונה' — היה יכול לומר שרב אמר כרבי שמעון שמכשיר בוגרת, ולא כרבי אלעזר — אלא שמקשה לפי מה שאמר המתירן, שרב כרבי אלעזר. ועוד היה יכול לתירץ שלענין זה, שפנוי הבא על הפנויה עשאה זונה, רב אינו סובר כרבי אלעזר. ועוד יכול היה להעמיד באנוסה, שאין דינה כ'זונה' לפי דברי רבה לעיל (נו: ללשון אחרונה) — אלא שלא רצה לדחוק (רמב"ן).

והתוס' פרשו שבאמת רב עצמו אינו סובר כרבי אלעזר אלא כוונת המתירן שרב שאמר פסולה, לדברי רבי אלעזר קאמר. ועל כן מקשה הלא לרבי אלעזר עצמו נחשבת 'זונה' ואם כן היה לרב לומר שאסורה משום זונה.

(בתוס' אין התיחסות לשאלה האחרונה, לתירץ באונס. ושם לפי פירושם גם זה לא קשה, כי לדברי רבי אלעזר שפנוי הבא על הפנויה עשאה זונה, אפשר שאין חילוק בין רצון לאונס, כי לדעתו שם זנות אינו תלוי במעשה עבירה. (וכן תירץ בשו"ת דובב מישרים ח"ג ק. וכן כתב באבי עזרי (קמא) — אישות א, ד.)

וברשב"א הקשה לרבי אלעזר מדוע הוצרך ריבוי מיוחד מהכתוב לפסול בעולה שלא כדרכה, תיפוק ליה משום זונה [וכן הקשה

מהרש"א מהדו"ב]. ולא תירץ שהוצרך לבעולה שלא כדרכה באונס — משמע שפשוט לו שלרבי אלעזר נחשבת זונה אף בכגון זה. ועוד יש לסייע לזה, ממה שכתב שאין לתרץ בממאנת, כי מדאורייתא אין אלו נישואין. ומבואר מדבריו שאפילו בדרך אישות, כל שאינה נשואה לו מדאורייתא נחשבת 'זונה' לר"א. ואילו היה הדבר תלוי באיסור, הלא נראה שאין כאן איסור דאורייתא ד'לא תהיה קדשה' אף קודם שתקנו חכמים קדושין לקטנה (ויל"ע בשו"ת הריב"ש שצה שצה) — אלא מוכח שאף ללא איסור זה עשאה זונה, וא"כ הוא הדין באונס. [ואולם לאחר שתקנו חכמים קידושי קטנה, שוב אינה אסורה משום 'זונה' אף לרבי אלעזר, כי לא אמר רבי אלעזר אלא בפני הבא על הפנויה שלא לשם אישות, וזה נחשב 'לשם אישות', ואפילו שאישות זו מדרבנן]. וצ"ע. אמנם בשו"ת הריב"ש (קצד, הובא במשל"מ) משמע שכל שבא לשם אישות אפילו אין האישות מתקיימת מצד הדין, מודה רבי אליעזר. ומ"מ יש מקום לומר שאונס שונה, שאינו לשם אישות. שו"ר כעין זה מבואר מדברי הרשב"א עצמו בהמשך (ובתשובה ח"א אלף רלא), שאף באונס לר"א עשאה זונה, אלא שלא נחית לסברא הנזכרת).

*

למה כהן גדול אסור באלמנה — בעבור שביום הכיפורים כהן גדול נכנס לפני ולפנים ומזכיר שם המפורש, ושמה היה בישראל שום אשה יפה והיה הכהן-גדול מחשב רעה על בעלה שימות בשעת הזכרה כדי שישאנה — לכך אסר כהן גדול באלמנה. (פירוש רבי חיים פלטיאל — אמור)

'... כבר נאמר לעיל שהכהן הגדול חייב להיות נשוי. איסורי כהונה של כהן גדול הם מקיפים יותר משל כהן הדייט, שהרי כהן הדייט מזהה רק על זונה, חללה וגרושה; נישואיו מורים אפוא, צניעות, קדושת כהונה, שלום וריעות הם עמודי התווך של חיי הנישואין בישראל. יתירים עליהם נישואי כהן גדול; הם מבטאים אחדות בלב ונפש, בהשקפות ובדרכי החיים של האיש והאשה. שכן כהן גדול מזהה גם על אלמנה, והוא מצווה על נערה בתולה; הוזה אומר: אשתו טרם סיגלה לעצמה את ההשקפות ודרכי החיים של איש אחר; והיא נבחרה בגיל, שבו אפילו הרהור באיש אחר טרם עלה על דעתה'. (מפירוש רש"ר הירש. ויסוד הדברים בספר החינוך רע"ב)

זוהא אשה בבתוליה יקח פרט לבוגרת... —

היה יכול לכתוב 'בתולה', וייתר ב' י' (בבתוליה) — לרמזו, עד י"ב שנים בתוליה שלמים. (בעל הטורים — אמור כא, ג)

דף ט

מצות לקיחת בתולה לכהן גדול
 'בוגרת ומוכת עץ לא ישא, ואם נשא — נשוי. אלמא סופה להיות בוגרת תחתיו, סופה להיות מוכת עץ תחתיו, הכא נמי סופה להיות בעולה תחתיו? קשיא' —
 מבואר בגמרא שכהן גדול, על אף שאסור לישא בוגרת ומוכת עץ, אם נשאה — אינו חייב לגרשה. לעומת זאת אם נשא בעולה (מאתר) — חייב להוציאה. ובבעולת עצמו אמר רב שחייב להוציאה, ועל כך הקשו בגמרא מה חילוק בינה לבוגרת, הלא גם היא סופה להיות בעולה תחתיו. ונשאר ב'קשיא'.
 ואף על פי כן דינו של רב לא נדחה, וכפי שפסק הרמב"ם.
 ויש לעיין בדין זה: הרי כשאמרה תורה והוא אשה בבתוליה יקח... כי אם בתולה מעמיו יקח אשה — בנוסף לבעולה ממש כלולות באזהרה זו גם בוגרת ומוכת עץ, כדברי הגמרא, מפני שאינן בתולות

גמורות, ואם כן, מדוע נחלק ביניהם, הלא כשם שבבוגרת אין איסור אלא בעת הנישואין ולא אחר כך, שהרי 'אם נשא — נשוי', כך גם בבעולה נאמר שאין איסור אלא ב'קיהה', ולמה חייב להוציאה? הנה כבר כתב הרמב"ן בפירוש התורה (ריש אמור) עפ"י 'תורת כהנים', ששני דינים יש בענין זה: 'לאו הבא מכלל עשה' — היינו, איסור בעולה, וגם מצות עשה לשאת בתולה. ופירוש הדבר, כשבא הכהן הגדול לשאת אשה, מצוה עליו לשאת בתולה, ואם לא לקח בתולה ביטל מצות עשה, ועוד זאת, מלבד מה שביטל מצוה, כשלקח בעולה הרי הוא עובר גם על 'איסור עשה'.

ונראה מסברה פשוטה, שהמצוה אינה קיימת אלא בזמן הלקיחה, מה שאין כן בנוגע לאיסור, יש לדמותו לכל איסורי-ביאה, איסורי לאוין או עשה, שחלים כל עת היותם נשואים. ולפי זה יש לומר שבבוגרת ומוכת-עץ הגם שאינן 'בתולות' (כפי שדרשה הגמ' להלן בסוגיתנו), אך כיון שגם אינן 'בעולות', אין עליהן איסור 'בתולה' — ולא בעולה, רק כשלקחן ביטל מצות בתולה מעמיו יקח. ומוכן מאלי שדוקא באלו אומרים 'אם נשא — נשוי', כי הרי לא יתקן כלום בהוצאתן, שכבר ביטל המצוה בעת הנישואין, בזה שלא לקח בתולה. אולם בנוגע לבעולה, כיון שהיא אסורה לו מדין 'לאו הבא מכלל עשה', הרי שחייב להוציאה.

ובבעולת עצמו הוקשה לגמרא שמצד הסברא יש לדמותה לבוגרת, מפני שסופה להיות בעולה תחתיו, ואם כן על כרחך לא הקפידה תורה אלא על זמן הלקיחה. אמנם למסקנא קיימינן שדינה כבעולת חבריו, וחייב להוציאה מחמת ה'איסור' ולא מחמת ה'מצוה', שגם היא כלולה ב'ולא בעולה'. (זכר יצחק לא (ב), ושנה דבריו בס' סה, א; והרחיב דבריו בבית ישי כו, ב ועוד.) [וע"ע חילוק אחר בין בעולת עצמו לבוגרת ומוכת עץ, בספר אור לציון].

וע"ע באבי עזרי (קמא, איסור"ב יז, ב), שאף הלאו הבא מכלל עשה אינו בביאה גרידא אלא בצירוף הקדושין, כי האיסור שייך למצות-עשה והרי המצוה אינה קיימת אלא כשמקדש ונושא.

(ע"ב) 'העבירות לפני הציץ, כל שפניה מוריקות בידוע שהיא ראויה לבעל...' — על שם יאר ה' פניו אליך — שפניהם מצהיבים על ידי השם שהיה כתוב על הציץ, ולהפך, היו פניה מוריקות. (עפ"י מהרש"א. וע"ע חדושי אגדות מהר"ל; בן יהודע.)

'סימן לעבירה הדרוקן' — כתבו המפרשים שסתם 'עבירה' שאמרו בכל מקום, היא עבירת זנות. (ראה במצוין בשבת לג — חוברת קא)

'ונעברינהו לפני ציץ' — אף על פי שפעולת הציץ נסית ואילו בחינת היין היא טבעית לכאורה, אעפ"כ מקשה הגמרא לבדוק בציץ, ואין זה שייך למה שאמרו 'אין סומכין על הנס' או אין משתמשים בנסים (ערש"ש) — כי כנראה כן הוא חוק קבוע בציץ, וכל דבר שהוזהר תמיד וכך היא תכונתו, מה לי אם יש לו הסבר טבעי אם לאו, שפיר דמי לסמוך עליו. [וגדולה מזו נראה מכמה מקומות, שאנשים שבטוחים שיעשה להם נס, מותר להם לסמוך עליו, כגון במעשה דנחום איש גמזו שאמר פנו כלים ורק אח"כ את מיטתי — כי עיקר הטעם שאין סומכים על הנס הוא משום שאין לאדם לבטוח בעצמו שהוא ראוי שיעשה הנס (ע' משאת המלך — פסחים סד, ובמובא שם). אך אף אם נאמר שהוא משום 'לא תנסון' (כדמשמע בירושלמי), ואף כשבטוח שיעשה הנס אסור, בענינו שהנס מתמיד אין שייך ענין נסיון. ויתכן שהוא הטעם לדברי אביי בפסחים שם, שסומכים על נס נעילת הדלתות — כי אפשר שכך היה תמיד].

*

ידעת — שלש פעמים במסורה: **וכל אשה ידעת איש** (רמלחמת מדין); **וכל אשה ידעת** (דיבש גלעד); **נפלאים מעשיך ונפשי ידעת מאד** (תהלים קלט). והיינו דאיתא ביבמות שהעבירות לפני הציץ, כל